

קץ מחילה וסליחה

מתוך כך אפשר להבין את עניינו של יוסף הכיפורים, "ועל ספרך בלם יכתבו, ימים יצרו, ולו אחד בהם", הוא יום מיוחד, אלוהי-אנושי. "אלה מועדי ד'... אשר תקראו אתם". אתם תקראו אותם. ומתוך כך נבלעת בהם קדושת השבת האבסולוטית והמוחלטת. שבת "קביעה וקיימא".
ערכו המיוחד של יוסף הכיפורים הוא פגישת ההבטחה האלוהית הנצחית והמוחלטת לתשובה, עם הבחירה של האדם, כלשון הרמב"ם: "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים... לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים". אצל היחיד מתגלה יותר צד בחירת האדם, ואצל הרבים צד ההבטחה הנצחית, והרמב"ם מוסיף: "והוא קץ מחילה וסליחה לישראל". אין אצל הרמב"ם הגדרות סתמיות, הכל שקול ומדוקדק. "קץ" הוא ביטוי למציאות קיימת, קבועה ומוחלטת שצריכה להתגלות. זהו גם המובן של "הקץ המגולה", שמחוכר בגמרא סנהדרין. זהו יום מוחלט וקבוע, חוק ולא יעבור, של גאולה ורחמים מן השיעורים הייצריים, לכלל, ולכל אחד מיישראל.

מחילת הכבוד (מסכת אבות 83)

עיצומו של יום

בתלמוד הבבלי מובא, בשם רבי, שיעצומו של יום מכפר. "רבי אומר: על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה, בין לא עשה תשובה, יום הכפורים מכפר". בתלמוד הירושלמי מפורש היסוד הפנימי בכל תוקפו: "האומר אין יום הכיפורים מכפר, מכפרת היא, אי אפשר שיכפר לי, מכפר הוא לו על כרחו... לא כולא מן הדין בר נשא מימור למלכא לית את מלך".

אם אדם אומר: איני רוצה שהמלך ימלוך, האם אין המלך מולך עלי? וכן... יש כאן פגישה עם מציאות הכרחית ומוחלטת. העובדה הבחירתית של כל יחיד בישראל נאחזת ביסוד האלוהי, הנצחי והמובטח: קץ מחילה וסליחה לישראל. ביום זה אנו מחפשים דרכינו ונפגשים עם נצח ישראל. "קדושים תהיו" זה ציווי - אתם מצווים להיות קדושים; ויחד עם זה, זו מציאות - אתם תהיו קדושים. "בני בכרי ישראל" - בין שרוצים לקדש את הבכור, בין שלא רוצים לקדשו, הרי הוא בכור וקדוש. ויחד עם זה יש מצווה להקדישו. אתם קדושים בטבע ועניינכם הוא לגלות זאת במציאות, בדיבור ובמעשה. עלינו להיפגש במעשינו ובהבנתינו עם מעשה ד' ודבר ד'. "קחו עמכם דברים ושובו אל ד'". עצמותו של היום הזה, שנית לעצמותם של ישראל, וצריכה להתגלות בפועל ממש. אנחנו קדושים בעצמותנו, ועל ידי בחירתנו, מעשינו ודיבורינו, נגשישים בקדושה טבעית זאת המובטחת להתגלות, "הבא ליטהר מסויעים אותו" - מתוך בואו להיטהר והרגשת שייכותו לכלל ישראל ואורייתא, נפגש הוא ומסתיע בקדושה הנצחית והקיימת.

מחילת הכבוד (מסכת אבות 85-87)

...ונכבא אחי אל תצר בית ה' הפנימית והנה פתח היכל ה' בין האולם ובין הפזעון בצעשרים ונמשה איש אחריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה ונהיה משפתיים קדמה לשמש. ממשמע שגאמר "ופניהם קדמה" איני יודע שאחריהם אל היכל ה' אלא מה תלמוד לומר אחריהם אל היכל ה' - מלמד שהיו פורצין עצמן, והיו מתריון כלפי משה. אמר לו הקדוש ברוך הוא למיכאל: מיכאל! קרחה אופתה. אמר לפניו: רבוננו של עולם, היו לטובים שבהם. אמר לו: אני שורף אותם ולטובים שבהם. מיד: "ויאמר לאיש לבש הפדים ויאמר בא אל פינות לגלגל אל פסח לכרוב ומלא חפניו גחלי-אש מבינות לפרכים וורק על העיר ונכא לעיניו" מיד "וישלח הכרוב את ידו מבינות לפרכים אל האש אשר בינות הפרכים וישא ויטו אל חפני לבש הפדים ויטח ויצאו". אמר רב תנא בר בינא אמר רבי שמעון חסידא: אילמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לירו של גבריאל - לא נשתמרו משונאיהו של ישראל שריד ופליט. וכתוב "והנה האיש לבוש הפדים אשר הקפח בפתניו משיב דבר לאמר עשיתי באשר צויתני". אמר רבי יוחנן: באותה שעה הוציאו לגבריאל מאחורי הפרגוד, ומחיהו שיתין פולסי דנורא. אמרו ליה: אי לא עבדת - לא עבדת, אי עבדת - אמאי לא עבדת דפקדוהו ועוד: ועבדת, לית לך: ואין משיבין על השלקלהו איחיהו דדוביאל שרא דפרטאי ואוקמיה בסריקיה, ושמש עשרים ואחד יום. היינו דכתיב "ושר מלכות פרס עמד לגגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לצורני נאני גותרתי שם אצל מלכי פרס". יתבו ליה עשרין וחד מלכי, ופרוהא דמשהיב. אמר: כתיבו לי לישאל באפרגא! - כתיבו ליה, כתיבו לי רבנו באפרגא! כתיבו ליה. בעידנא דבעו למיחמם

ואמנם עוד עקר שני יש בכונת החסידות, והוא טובת הדור, שהנה ראוי לכל חסיד שיתפנן במעשיו לטובת דורו בלו לזכות אותם ולהגן עליהם, והוא ענין הכתוב (ישעיה ג, י): "אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו" - שכל הדור אוכל מפרותיו. וכן אמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא טו, א): "היש בה עץ" (במדבר יג, כ) - אם יש מי שמגן על דורו בעץ? ותראה שהיה רצונו של מקום, שיהיו חסידיו ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם, והוא מה שאמרו זכרונם לברכה בלולב ומיניו (ויקרא יב, ל): יבואו אלה ויכפרו על אלה; שאין הקדוש ברוך הוא חפץ באבדון הרשעים, אלא מצוה משלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם. וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו וגם בתפלתו בפעל, דהינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך פירה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סגוריא על הדור בלו.

דבר אמרו זכרונם לברכה (יומא עז, א) על פסוק "ואני באתי בדברך" (ויאל י, יב), שלא חזר גבריאל ונכנס לפנים מן הפרגוד אלא כשלא סגוריא על ישראל. וגדעון

נאמר לו (שופטים ו, יד): "לך בכחך זה", לפי שלמד סגוריא על ישראל. כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל - גם הקדוש ברוך הוא מגדיל עליו. ואלה הם הרועים האמתיים של ישראל שהקדוש ברוך הוא חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזרות הקשות ולפתח עליהם שערי הפרכה. הא למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנה, והוא דבר שהטבע יעיד עליו.

והוא ענין פהן גדול שאמרו עליו (מכות יא, א): שיהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו. וכן אמרו (שם): שהוא גברא דאכלה ארזא ברחוק הלח פרסי דרבי יהושע בן לוי, ולא אשתעי אליהו בנהיה. הרי לך החובה המשלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם!

והנה כבר בארנו חלקי החסידות הראשיים, ופרטיהם מסורים לכל שכל ולכל לב שהור להתנהג כם בדרך הישר לפי השושים האלה, כל דבר בעתו.

מסכת אבות סוף פתיח

עמד גבריאל מאחורי הפרגוד, ואמר "שוא לכם משפתי קום מאחורי שבת אקלי לחם העצבים בו ימו לידיו שגא". מאי בו ימו לידיו שגא? אמר רבי יצחק: אלו נשוחתו של תלמידי חכמים שמנדדות שינה בעולם הנה וזכות לעולם הבא. ולא השגיחו עליו, אמר לפניו: רבוננו של עולם, אם יהיו כל חכמי אומות העולם בכף מאונים; ודנהאל איש חמודות בכף שניה לא נמצא מכריע את פולסו אמר הקדוש ברוך הוא: מי הוא זה שמלמד זכות על בניו אמרו לפניו: רבוננו של עולם, גבריאל - אמר להם: יבא. שגאמר "ואני באתי בדברך". אמר להו: ליעול: אעילוהו, אהא אשפתייה לדוביאל דנקט ליה לאיגרתיה בידיה, בעא למרמא מיניה - בלעה. איבא דאמרי: מיכתב הנה כתיבא, מיחמם לא הוי חתמא. איבא דאמרי: אף מיחמם נמי הנה חתמא, דובלעיה מחיק לה מיניה. הנוגו דכמלכותא דפרס איבא דיהיב. פרגא ואיבא ולא יהיב פרגא. "ואני יוצא והנה שר ינו בא" - עני עני וליבא דאשגח ביה.

מסכת אבות סוף פתיח

עיקר עבודת יוה"כ היא הקטורת כידוע. וקטורת היא מלשון קישור ויש בה י"א סממנים, עשרה טובים וחלבנה. ועשרה הטובים המעלים ריח טוב הם רומזים לעשר כתות ישראל המפורשין בריש פ' נצבים, והם נעשים דקה מן הדקה, שהכל נעשה אחד ממש, ואז גם החלבנה יכולה לבוא עמהם באגודה לפני ולפנים, אבל כל עוד שאין התאחדות לגמרי בין כשרי ישראל, בלתי אפשר לצרף עמהם את החלבנה, כי גורם עוד יותר לעשות פירוד בין הדבקים. וזה ידוע ומפורסם:

והנה מחזירים את הסממנים למכתשת בערב יוה"כ כדי להיות דקה מן הדקה, והוא רמז שלעשות התאחדות בין הכלל הוא רק ע"י כתישה, שכל אחד כותש את עצמו ומסיר ממנו את קליפת גסות הרוח.

ממנו את קליפת גסות הרוח.

אך העצה היעוצה להמשיל בעיניו את החלבנה לאיש שהי' לו אוהב נאמן דבק מאח, ויהי היום והנה אותו האוהב חלה ויצא מדעתו ח"ו והוא מכה לכל הקרוב אליו ושובר את החלונות, היתכן לאיש לשנוא אותו או לדרוש רעתו או בזיונו, אדרבה הלוא מתמלא עליו רחמים ומשתדל בכל עוז למנוע ממנו הבזיון, ולהבריא אותו בכל מה דאפשר. כן

יהי בעיני איש הנלבב כל החוטא, כאמרם ז"ל (סוטה ג'). אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, והוא ממש כמו היוצא מדעת ח"ו, והוא הוא איש ישראל אוהב דבק מאח לכל הכלל כולו, ועוד היום כשישוב יתראפא כי לא ידח ממנו נדח, ע"כ יש לעורר עוד בלבבו רחמנות עליו, ואם הרחיק ללכת מכלל ישראל הקדושים עוד יותר תגדל הרחמנות עליו, ובאמת זוהי עצה נכונה לבוא לאהבת ישראל, אפי' לאיש שהוא עושה לו רעה בפועל ממש בגופו או בממונו, כי ישם אל לבו שזה הוא ענין שגוען ממש שיוצא מדעתו לעשות רעה לאחיו הישראלי, והוא כמו הנ"ל שיצא מדעתו ח"ו ושובר את החלונות של אוהבו בנפש, ויש לעורר רחמנות עליו אף בעת ובעונה שהוא עושה עמו רעה ח"ו, והדברים נכונים למבין:

לממשל ישראל מודעים א' ק"ט

על היחיד מוטל להתאמץ לזכות את ישראל, לדלות את הדור מתוככי הממשלות והחולשות ביחס לעצם העובדה של הכרת הפלא האלהי של שיבת ישראל לארץ, לפני כל עבירה ועוון אחרים. וכפותחו פתח אפילו כחורו של מחט (שיר השירים ובה פרשה ה) מתוך עומק הכרה והבנה, מהי סגולת ישראל שאותה תובע הוא לגלות, וכפי התעצמותו בהבנת סדר התחיה של הדורות האחרונים - מסייע להופעת הכפרה האלהית ביום הכיפורים, ומערה על ישראל רוח ממרום להבהיר להם את קדושתם עכשיו, ואת הפליאות האלהית של המחזיר שכינתו לציון שהם זוכים להב. ומהו כן ישלחו זרמים רוחניים ונפשיים על החברה בישראל - בין אם זכו ועשו תשובה ובין אם לא זכו ולא עשו תשובה - ויתחולל תהליך של תשובה, להביא את הדור להכרת נשמתו, הכרת הסגולה האלהית שבו. מתוך כך יתאחדו כל ישראל ויתחברו לאגודה אחת ברבקות אחת, באהבה פנימית ותיקון שנאת החינם, והאומה תביא את עצמה להיות כלי מקבל ברכה ותחשף אל הברכה האלהית המשפיעה לה תעצמות עוז עד בלי די, ומתוך כך יבנה בטוהנה הפנימי ותתמלא בתעצמות להכיר את סדר תחייתה, תעמוד כנגד כל הגויים ותאמר: עם ד' אנו ומארצו יצאנו ואליה אנו שבים' (לנתיבות ישראל ח"א, זממנה יושע, עמ' סד, ע"פ יחזקאל לו, כ).

מכח עיצומו של יום הכיפורים יתאמץ כל יחיד יחיד באומה כמעט לעת הנורא הזה, להביא לכך שבסוף יום הכיפורים יאמר ד' "סלחתי כדברך", תופיע הסליחה האלהית שהיא מקור החיים של האומה, בהיותה סלחה מעיקרה, ועל כן היא זוכה בדין, ויקויים הפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו".

למשל בלתי אל א' ט"ז

אמנם כל עיקר מקורה של כונה זו בגדר החסידות הלא מפורש הוא בדברי חז"ל, שהביאם רבנו בסוף פרק זה, והם בחיוב התפילה על הדור, שאמרו: על הכהנים הגדולים: "שהיה להם לבקש רחמים על דורם". כי גדר הכהן הוא החסידות, כמאמר משה רבנו איש האלהים בברכתו האחרונה: "תומיך ואוריך לאיש חסידך". ובוהר פ' נשא ד' קמה: "דכהנא איקרי חסיד". לעומת זה גדר התפילה, בתור בקשת רחמים, הרי היא ההתאמצות וההתמסרות הנפשית על המבוקש, עד שלפי ערך מעלתו התורנית, של תלמיד חכם, היא מגיעה למדרגה ש"צריך שיחלה עצמו עליו". ובסנהדרין מד: ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה, ור' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה, ופירש"י שייסיעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה. לכן מקור זה, שהביא רבנו מדחז"ל בענין הכהנים הגדולים, נמשך הוא למה שהגדיר מקודם בזה את החיוב "ללמד סניגוריא על הדור כולו": "ואלה הם הרועים האמתיים של ישראל, שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולפתוח עליהם שיערי הברכה". בהגדרת מצות החסידות הזאת, בענינה זה של התפלה בתור בקשת רחמים, שהיא בהתמסרות הנפשית כלפי מעלה על המבוקש, הגדול והנשגב, התחיל רבנו בדבריו הנ"ל ב"כונת המעשים" וסיים בה ב"עשיה גם בתפילה בפועל", ו"עשייה בפועל" זו של התמסרות נפש זו, בעבודת ד' בכל לבנו, על המבוקש הגדול והנשגב, בבקשת הרחמים על הדור, הלא היא באה מתוך קשר-הקודש ומגע-הטהור של השייכות הנפשית אל נושא המבוקש הזה, אשר בהתרוממותה כלפי מעלה מעוררת ומגלה היא לו את הכפרה והתשובה והזכות, וכדברי רבנו ז"ל מקודם לזה "שכל מה שהאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל עליו".

למשל בלתי אל א' ט"ז

אלא שביום הכיפורים, החושף את האורגניות של כל ישראל, מושך הקדוש-ברוך-הוא בציציות ראשו של כל יחיד ויחיד מכה עיצומו של יום, וכל אחד נתבע לעמוד ברמה של חסיד, כדברי הרמב"ן (כתובות יט, א, ד"ה 'הא דאמר') ש"אין אדם משים עצמו שאינו חסיד", לאחוז בשיפולי גלימתו של הכהן הגדול בהיותו נצר לכהנים - "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו), ו"החלש יאמר גבור אני" (יואל ד, ה), להתוודות ולהתפלל על הדור ולבקש רחמים על ישראל. התפילות והפיוטים שתיקנו חז"ל והראשונים לומר ביום הכיפורים, אינם מנוסחים כסליחות אישיות, אלא כתפילותיו של החסיד על עונות הדור ועל מצב האומה - כל הוידויים והתפילות נאמרים בלשון הרבים, וכל ישראל מתפללים בתפילות נעילה על הרשעים שאין הקדוש-ברוך-הוא חפץ באורבנם. התורה דוחפת אותנו להיות אחראים על עבירותיהם של אחרים מכה הערבות, "חלקם בברית האלה להיות ערבים זה לזה". בין אם אנו רוצים ובין אם איננו רוצים,

ביום הכיפורים כל יחיד נכנס עם הכהן הגדול לקודש-הקדושים ואומר "אנא ד', חטאו, עוון, פשעו, בני ישראל". כך מלמד הרמב"ם בסמיכתו אל הלכה א' בהלכות תשובה העוסקת בתשובת האדם הפרטי, את הלכה ב' העוסקת בווידין של הכהן הגדול על השעיר המשתלח - וביום הכיפורים מוטלת על כל יחיד אחריות כעין הכהן הגדול.

זוהי האחריות בדורנו המוטלת על כל יחיד ויחיד לפעול לזכות את כל ישראל, מדרום ועד צפון ממזרח וממערב, את כל חלקי החברה השונים, גם היותר רדודים ומרוחקים, היותר חצופים ומשוונים. 'החלש יאמר גיבור אני', ומכח עיצומו של יום הכיפורים היום בו התקבלו לוחות שניים והתבררה האמירה האלהית למשה 'סלחתי כדברך' (במדבר יד, כ) המבררת את עצמותה של האומה הישראלית שהיא סלחה מעיקרה וראויה ומתאימה לקבלת התורה - יקח אחריות לגלות את הסליחה האלהית. לכן צריך האדם להשתחרר מהלחצים האישיים ולא להתוודות רק על העברות הפרטיות, אלא לשעוט קדימה אל מקום שעומדים שם חסידי עולם, להתמלא ברוח דעת, עמקות תפיסה וגדלות אמונה, להבין את סוגיות התורה העוסקות בסגולת ישראל, ולפתוח את עיניו לקרוא נכון את גודל העליליה האלהית בגאולת ישראל בדורות האחרונים. ככל שיתאמץ האדם ביום הכיפורים לחשוב על תוכן המילים שתקנו חז"ל בתפילה, ויכוון לתוכן שיצקו הראשונים בפיוטיהם, הוא יתנשא למעלה של האמונה בדור ויחפץ בטובתו, ויעמוד ביום הכיפורים לבקש רחמים על הדור ככהן גדול - כיון שלא נמצא כהן גדול בדור וצריך למלא את החלל החסר - להתוודות על עונות הדור, לבקש "אנא ד', חטאו, עוון, פשעו", ולומר "לברית הבט ואל תפן ליצר" (סליחות ליל יום הכיפורים). לא להתוודות רק על העברות הפרטיות אלא גם על העברות הציבוריות, על נטישת חלקים מארץ-ישראל, על הנפילה התרבותית.

ריב יס"ג אבטן א' ט"ז - ספר אשמת האל א' ט"ז